

MAJA BOŠKOVIC-STULLI:

HRVATSKOSRPSKA NARODNA KNJIŽEVNOST U SVJETLU NEKIH KOMPARATIVNIH PROUČAVANJA

Poredbeni pristup narodnoj književnosti vezan je kod nas gotovo sa samim počecima njezina znanstvenog proučavanja. Mislim sada prvenstveno na Jagićevu »Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga« iz god. 1867.¹ u kojoj on pronalazi paralele, tumačeći ih obično i kao izvore našim narodnim pripovijetkama, u starim, ponajviše istočnim književnostima a i u pripovijetkama drugih naroda, u skladu s tada suvremenom Benfeyevom teorijom. Ta su razmatranja u Jagićevu doba, dok je fenomen života narodnih priča i pjesama s njihovim međunarodnim sižeima i motivima bio još prilično nepoznata pojava, pridonijela mnogo njihovu dubljem poimanju (bez obzira na preuranjene zaključke o izvorima). Kasnije, kada se sličan način nabiranja među sobom srodnih motiva što su ih autori s više ili manje mara s različitih strana prikupili, kroz duge decenije, gotovo do naših dana legitimno udomaćio u raspravama mnogih uglednih naših stručnjaka kao cjelovit i sam sebi dovoljan način naučnog raspravljanja, zaostajući ujedno za savršenijim oblicima komparativnih traganja u ostalom svijetu — pokazalo se da se samim takvim postupcima, osim efektivnog konstatiranja sličnosti, ni jedan problem narodne književnosti nije mogao znanstveno riješiti, a ni sama komparativna građa nije se tu sistematski ni cjelovito iznosila.

U našoj nauci o narodnoj književnosti ima mnogo rasprava s komparativnim nabiranjem primjera, a i nekoliko pokušaja sustavnijeg poredbenog proučavanja. Ovaj članak neće dati cjelovit pregled pokušaja komparativnog tretiranja naše narodne književnosti, nego ćemo se osvrnuti na nekoliko novijih, na specifičan način izrazitih njezinih poredbenih tumačenja i razmotriti ih s metodološkoga gledišta.

¹ Ove godine (1963) bilježimo sto dvadeset petu obljetnicu Jagićeva rođenja (1838). Činjenica što ovo naše izlaganje počinje upravo evociranjem Jagićeve knjige, u mnogome kamena temeljca za proučavanje starije naše književnosti, što počinje time nezavisno o obljetnici i ne misleći na nju, te što se i u daljnjem našem tekstu Jagić na više mjesta spominje — neka posluži kao skroman naš prilog čome značajnom jubileju, kao potvrda Jagićeve prisutnosti i živosti. A to je najvredniji spomenik.

Na području komparativnog razmatranja međunarodnih folklornih sižea i motiva (prvenstveno proznih, a dijelom i u pjesmama) poznata je u svijetu tzv. historijko-geografska metoda («finska škola»); u njezinu su okviru nastali međunarodni inventari², a s druge su strane prema istoj shemi razrađeni, prilagodivši se lokalnim karakteristikama, brojni nacionalni katalozi.³ Spomenuta metoda naročito je poznata i po svojim monografskim istraživanjima pojedinih međunarodnih sižea. O prednostima i slabostima tih komparativnih monografija raspravljalo se veoma mnogo i mišljenja se razilaze, dok su, naprotiv, spomenuti katalozi tipova koji su nastali u njedrima te škole izvojštili primjenu u naučnom svijetu, pa se njihovim sistemom obilježavanja i građom koju iznose, i pored stanovitih zamjerki, praktički služe gotovo svi suvremeni istraživači narodne književnosti, bez obzira na svoje teoretske poglede. Naše će se izlaganje također, tamo gdje bude potrebno, pozivati na te priručnike i njihovu građu.

I

Poredbeno proučavanje narodne književnosti posljednjih je godina u centru učenjačke pažnje u jednoj zemlji u kojoj se ono do nedavna u cjelini poricalo, jer se smatralo da komparativni pristup briše sve nacionalne osebnosti i mehanicistički izdvaja sižee i motive te pojedine formule i ostala izražajna sredstva iz kompleksnoga umjetničkog djela, kao i iz konkretnih povijesnih prilika u kojima djelo nastaje i živi. Takvo odbacivanje komparativnih istraživanja u toj zemlji — Sovjetskom Savezu — nije bilo lišeno objektivne podloge, ali u svome pretjeranom i militantnom obliku izviralo je znatnim dijelom i iz specifičnih društveno-političkih prilika, s predimenzioniranim naglašavanjem nacionalnih momenata. S izmjenom društvenih okolnosti promijenio se i stav prema komparativistici, ne na način da se automatski prihvati sve ono što se prije (dijelom i opravdano) odbacivalo, nego uz nastojanje da se sam komparativni pristup podigne na viši stupanj historijski-poredbenih znanstvenih uopćavanja.

Da je to nastojanje bilo plodno i za komparativistiku u svijetu na današnjem stupnju razvoja nauke značajno, proizlazi velikim dijelom odatle što su se te problematike latili učenjaci s istinskim autoritetom, među njima napose Viktor Žirmunski.

Žirmunski, inače po struci teoretičar književnosti i germanist, koji se posebno bavi i epikom azijskih naroda, održao je na IV Međunarodnom

² A. Aarne — S. Thompson, *The Types of the Folktale*, Second Revision, FF Communications No 184, Helsinki 1961 (1. izd. 1910; 2. izd. 1928); S. Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature*, t. I—VI, Copenhagen — Bloomington, 1955—1958 (1. izd., t. I—V, 1932—1935).

³ Objavljeni su znatnim dijelom u kolekciji FF Communications (finski, estonski, španjolski, nizozemski, rumunjski, mađarski, češki, indijski i dr.). A neki katalozi, rađeni po Aarne-Thompsonovu sistemu ili prema drukčijim osnovama, objavljeni su u drugim izdanjima: španjolskoamerički, kineski, turski, poljski, ruski, sicilski, toskanski, mađarski, češki, švedski i dr. (neki narodi imaju, kako se vidi, i po više kataloga pripovijedaka).

slavističkom kongresu u Moskvi god. 1958. referat o problemima komparativnog proučavanja epike, s posebnim osvrtom na slavenske narode. U tome je predavanju bilo dosta riječi i o našoj epskoj narodnoj poeziji.⁴

Kao komparativna metoda u nauci o književnosti i folkloristici — po uvriježenom shvaćanju koje Žirmunski analizira — podrazumijevaju se obično proučavanja užega domašaja što se bave utjecajima i pozajmicama; mnogi radovi s toga područja kompromitirali su staru komparativistiku: »njihovo besprincipijelno, empirijsko povezivanje činjenica iz literature ili folklora na osnovu potpuno vanjskih, realnih, a često i prividnih sličnosti, objašnjavanje svake podudarnosti posve mehanički shvaćenim utjecajem a da se pri tom nisu uvažili društveni povijesni uzroci tog utjecaja ni njegove lokalne povijesne pretpostavke, te društveno preoblikovanje pozajmljenih 'uzora' — izazvali su opravdano nepovjerenje prema takozvanoj 'komparativnoj metodi' u cjelini.«⁵ Prema mišljenju Žirmunskoga, komparacija ne treba da ukida specifične crte uspoređivanih pojava, nego baš naprotiv, da omogući njihovo tačnije utvrđivanje. Žirmunski razlikuje: **povijesno tipološku** komparaciju podudarnih pojava koje među sobom nisu genetički povezane, nego izviru iz analognih društvenih i kulturnih situacija; **povijesno genetičku** usporedbu onih podudarnih pojava koje imaju srodno porijeklo; komparaciju srodnih pojava koje se objašnjavaju **kulturnim uzajamnim dodirima** («pozajmice» i «utjecaji»), što je zapravo dopunski faktor genetičke prirode.

Najveću važnost pripisuje Žirmunski povijesno tipološkim komparacijama, ali ne poriče značenje ni drugim dvjema, smatrajući da je udio jednoga ili drugog aspekta podudarnosti različit u pojedinim folklornim vrstama: u staroj junačkoj epici različitih naroda preteže, po njegovu mišljenju, tipološka sličnost, dok se u epskim pjesmama novelističkog sadržaja, u baladama, a posebno u pripovijetkama češće susreću i druga dva oblika srodnosti; koji put se oni mogu i međusobno ukrštavati.

Najveća je zasluga njegove studije, po mome sudu, u tome što je, krećući se suvereno na golemom prostoru epske poezije, od starofrancuske i germanske do uzbečke i kirgiske, uvjerljivo predočio primjere društveno uvjetovanih zajedničkih šablona u junačkoj epici veoma udaljenih naroda koje ne mogu potjecati iz zajedničkog izvora, nego su tipološke naravi; pred tim primjerima često blijede i gube dokaznu snagu neki dosadanji slučajevi pojedinačnih sličnosti što su se tumačili kao pozajmice.

U svoju argumentaciju unosio je Žirmunski obilato i primjere iz južnoslavenske narodne poezije. Kao nestručnjak za to specijalno pod-

⁴ V. M. Žirmunskij, Epičeskoe tvorčestvo slavjanskih narodov i problemy sravnitel'nogo izučeniya eposa, Moskva 1958 (isti referat, u skraćenom obliku, objavljen je i u zborniku: Issledovaniya po slavjanskomu literaturovedeniju i fol'kloristike. Doklady sovetskih učenyh na IV Meždunarodnom s'ezde slavistov, Moskva 1960, str. 252—283; njemački prijevod cijelog teksta: Viktor Schirmunski, Vergleichende Epenforschung, Berlin 1961). — U toku štampanja ovog članka primili smo novu autorovu knjigu u kojoj je riječ o istim problemima: V. Žirmunskij, Narodnyj geroičeskij epos. Sravnitel'no-istoričeskie očerki. Moskva — Lenjingrad 1962.

⁵ Schirmunski, Vergleichende..., str. 7. (Služim se njemačkim prijevodom jer mi je ruski original dostupan samo u skraćenom obliku).

ručje, on je relativno dobro proniknuo u tu građu i osnovni su mu izvodi, po mome shvaćanju, ispravni. Ipak ima pojedinosti koje su ili faktografski pogrešne ili im interpretacija nije dovoljno prihvatljiva. Iznosim neke od njih.

Na nekoliko mjesta govori Žirmunski o »ruskim bilinama i srpskoj epici, gdje junak obično brani svoju otadžbinu od stranih osvajača«; o narodnoj epici koja »zastupa stajalište jedinstvene srpske države, a utjelovljuje je u Nemanjićima i u caru Lazaru«; o vremenu »kada se već oblikovala nacionalna svijest, te junak pogiba, slavno braneći domovinu od neprijateljskih horda« (Roland, Vivien, Miloš); o južnoslavenskim pjevačima i slušaocima koji u junaku gledaju branioca »prave« dinastije, a u dinastiji »utjelovljenje jedinstva srpske države«, te osuđuju »sebične prohtjeve moćne feudalne gospode što je nastojala potkopati to jedinstvo«; o »heroici žrtve u borbi za nacionalnu nezavisnost protiv neprijateljske nasilničke vlasti što prijeti ropskim potčinjavanjem otadžbine« kao središnjoj temi u bilinama i u južnoslavenskim junačkim pjesmama.⁶

Iako, općenito uzevši, dalek od nacionalne romantike i povijesnih idealizacija, Žirmunski im ovdje ipak podliježe. Ne ulazim u ocjenu karaktera ruskih bilina, ali u našim pjesmama o Nemanjićima i Kosovu patos nacionalne države i oslobodilačke borbe drukčiji je nego što proizlazi iz spomenutih citata: taj patos, naime, u obliku u kojemu ga danas znamo, ne pripada davnom feudalnom vremenu kada su se događaji zbili i iz kojega izviru te pjesme (u nama danas nepoznatom obliku), nego je imanentan vremenu kada su pjesme zapisane, vremenu uoči II srpskog ustanka, sa svim previranjima koja su mu prethodila. Do koje je mjere intonacija kosovskih pjesama odgovarala općem duhu vremena uoči srpskog ustanka, vremenu građanskog buđenja osjećaja nacionalnog jedinstva, idealiziranja stare države i patriotskih zanosa, pokazao je u nekim svojim raspravama uvjerljivim primjerima Svetozar Matić.⁷ Na jednome drugom mjestu upozorava Žirmunski na pogrešne interpretacije u kojima se kriteriji kasnijih epoha prenose na »epsko doba«.⁸ Mislim da se baš i u ovom iznesenom slučaju radi o takvu anahronizmu. Ta pitanja nisu još raščišćena ni u našoj nauci o književnosti ni u našoj historiografiji, pa je, npr., u vezi s objavljivanjem II sveska »Historije naroda Jugoslavije« bila izrečena i ova primjedba: »Kod tretiranja problema feudalnih država, njihovog širenja i ekspanzionizma, potrebno je priznati da se ne zapadne u idealizaciju pripisujući toj ekspanziji ciljeve stvaranja šireg političkog jedinstva.«⁹ (Riječ je o pokušajima romantičnog traženja ideala nacionalnog jedinstva u ekonomski uvjetovanim ekspanzijama feudalnih vladara.)

⁶ *Ibid.*, str. 17, 19, 35, 82, 114.

⁷ S. Matić, Poreklo kosovskih pesama kratkoga stiha (Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, I, Novi Sad 1953), str. 7—25; Isti, Vukov pevač Raško (Zb. Mat. srp. II, 1954), str. 58—66. Vidi i moj esej: Narodna poezija i književni dah vremena (Književnik, br. 26, Zagreb 1961), str. 148—165.

⁸ *Vergleichené...*, str. 95.

⁹ Bernard Stulli, Problemi naše historiografije (Naše teme, Zagreb 1960, br. 6), str. 977.

S ovim se mojim razmatranjem neće možda svi složiti. No za one koji bi ga prihvatili, moglo bi ono imati smisla i kao načelna primjedba u vezi s istraživanjem tipoloških sličnosti: kao što se genetičke srodnosti i pozajmice često objašnjavaju mehanički, na osnovu vanjskih podudarnosti, tako postoji opasnost i mehaničkog tumačenja tipoloških sličnosti, ako se dovoljno ne pronikne u sklop konkretnih okolnosti. S toga gladišta promatrane, kosovske pjesme, onakve kakve su zapisane u XIX st., ne mogu po svome duhu biti tipološki srodne, npr., staroj francuskoj feudalnoj epici, a ni bilinama, premda, s druge strane, brojne tematske i motivske sličnosti možda zaista govore o jednome starijem substratu tih pjesama kada je tipološka srodnost s drugim epikama bila sasvim realna.

Ovaj izneseni primjer upućuje na još jedan problem: široki komparativni zahvati, poput ovog zahvata Žirmunskoga, prijeko su potrebni za nauku, ali je pri tom gotovo neizbježna opasnost da se u pojedinim slučajevima iznesu i nedovoljno provjerene činjenice, što se mjestimice potkralo i Žirmunskom. Evo dva — tri primjera: autor navodi da u balkanskim pričama i predajama o ženidbi čovjeka s vilom kršenje neke tabuističke zabrane nije poznato kao povod zbog kojega bi vila morala napustiti muža.¹⁰ Ono je, međutim, ipak dobro poznato.¹¹ Žirmunski navodi dalje da je siže pjesme o mrtvom bratu istisnuo na Balkanu općeevropski tip priče o Lenori i izvodi odatle daljnje zaključke, ali ta pretpostavka također nije tačna.¹² Govoreći o nekim tipovima pripovijedaka, autor ih mjestimice označuje neadekvatnim brojevima iz Aarne-Thompsonova kataloga; pripovjedački siže iz pjesme o carevoj kćeri Grozdani koja je zatrudnjela od praha samljevene lubanje povezao je autor s tipom priče Aarne-Thompson 650 A (u stvari odgovara taj siže tipu br. 100 u katalogu turskih pripovijedaka Eberharda i Boratava), a priču o Trnoružici obilježio je kao Aarne-Thompson 510 (mjesto 410). Možda su se navedene omaške i mogle izbjeći, ali će takva široka poredbena ispitivanja i ubuduće, često bez autorove krivice, sadržavati sitnije ili veće netačnosti koje se neće moći uvijek prdusresti; stoga ovo pitanje zaslužuje da se razmotri i načelno, kao objektivna teškoća u pisanju poredbenih sinteza, a ne samo kao prigovor pojedinom autoru.

Komparativno proučavanje tipoloških sličnosti u folklornim tradicijama za sada je tek započeto, pa uz spomenutu teškoću oko upoznavanja svih potrebnih činjenica, postoje i bitna neriješena pitanja samog istraživačkog postupka. A. N. Robinson, u diskusiji o referatu Žirmunskoga, iznio je značajne momente: upozorio je na teškoće oko razgraničenja tipoloških, genetičkih i pozajmicom preuzetih podudarnosti; na potrebu da se distingviraju karakteristična, nejednaka obilježja epskih tipoloških

¹⁰ Vergleichende ..., str. 30.

¹¹ Nekoliko primjera: M. Bošković-Stulli, Istarske narodne priče, Zagreb 1959, tekst br. 106 i bilješka; Veselin Čajkanović, Srpske narodne pripovetke (Srpski etnografski zbornik 41) Beograd 1927, br. 40. i bilješka.

¹² V. Istarske nar. priče, br. 10 i 11 i bilješka (u bilješci se navodi 37 hrvatsko-srpskih varijanata); Aarne-Thompson, 1961, br. 365.

kih sličnosti u različitim epohama; na nužnost da se tipološko objašnjenje historijski srodnih epskih situacija dopuni i tumačenjem srodnosti konkretno oblikovanih poetskih epizoda te da se proučavanje od istraživanja tipologije fakta i ideje razvije do istraživanja tipologije umjetničke forme.¹³

Nekim tipološkim aspektima forme i općom problematikom poredbenog proučavanja jezika i stila slavenske narodne poezije u njihovoj umjetničkoj funkciji pozabavio se P. G. Bogatyrëv. Od posebnog su interesa njegova zapažanja o izražajnim sredstvima, formulama, koje su zajedničke narodnoj poeziji nekoliko slavenskih naroda, ali se susreću svaki put u drugoj pjesničkoj vrsti i s različitim funkcijama (npr. upotreba poznate tzv. slavenske antiteze u epskoj poeziji južnih Slavena i u ruskim zaklinjanjima).¹⁴ Bogatyrëv je naglasio potrebu komparativnog proučavanja različitih oblika narodne umjetnosti u njihovu uzajamnom prožimanju i u specifičnim funkcijama, prikazavši to na primjerima kolendarskih pjesama (poezije), božićnih peciva (likovne umjetnosti) i obrednog plesa.¹⁵

Još se jedan sovjetski autor pozabavio posljednjih godina poredbenim proučavanjem slavenske narodne poezije i obratio pri tom osobitu pažnju folklornom stvaralaštvu južnih Slavena. To je N. I. Kravcov, dugogodišnji istraživač srpskohrvatske narodne epike.¹⁶ Kravcov iznosi opće poglede o prednostima marksističkih historijsko-poredbenih proučavanja koja se suprotstavljaju buržujskoj komparativistici. Njegova općenita ocjena važnosti tih proučavanja prihvatljiva je. Rasprava se u više tačaka podudara sa Žirmunskim, ali dok se Žirmunski prvenstveno zanima za pojavu tipoloških sličnosti u epskoj poeziji uopće, dotle Kravcov u epici traži slavensku uzajamnu povezanost. Ono što u njegovoj raspravi smeta, to je donekle dogmatičan način. Smeta odbijanje svih rezultata građanske komparativistike — od koje će se ipak, sigurno, dosta toga i ubuduće preuzimati, makar u faktografiji. Pisac poistovjećuje cjelokupnu staru komparativistiku i svodi pod isti zajednički nazivnik takva različita gledišta kao ona A. N. Veselovskoga, V. V. Stasova, F. I. Buslajeva, A. N. Afanasjeva ili N. S. Deržavina. Taj apriorni način prikazivanja problema — koji sada djeluje anakronistički, kao ostatak jednoga već

¹³ Russkij fol'klor. Materialy i issledovanija, V, Moskva—Leningrad 1960, str. 305—310.

¹⁴ P. G. Bogatyrëv, Nekotorye očerednye voprosy sravnitel'nogo izučenija epasa slavjan (u zborniku: Osnovnye problemy epasa vostočnyh slavjan, Moskva 1958), str. 326—334.

¹⁵ P. G. Bogatyrëv, K voprosu o sravnitel'nom izučenii narodnogo slovesnogo, izobrazitel'nogo i horeografičeskoga iskusstva u slavjan (u zborniku: Franku Wollmanovi k sedmdesatinám. Sbornik praci, Praha 1958), str. 373—382. — U istom zborniku objavljuje češki slavist Karel Horálek svoj prilog tumačenju historijske i komparativne poetike češke narodne pjesme. Svoje rasprave (a među njima i spomenutu), posvećene poredbenom studiju slavenske narodne poezije, posebno pitanjima oblika: stihu, strofi, ritmizaciji i dr., objavio je autor u knjizi: Karel Horálek, Studie o slovanské lidové poezii, Praha 1962.

¹⁶ N. I. Kravcov, Istoriko-sravnitel'noe izučenie epasa slavjanskih narodov (zbornik: Osnovnye problemy...), str. 299—313.

prilično prevladanoga stila pisanja u sovjetskoj naučnoj literaturi — smeta utoliko više što odbija čitaoca i od onih pišćevih postavki koje su same po sebi potpuno ispravne.

Članak je ukratko upozorio na osnovna važnija pitanja komparativnog istraživanja slavenskih epskih poezija, kao što su zakonitost njihova postanka i razvitka; sličnosti i razlike slavenskih epika; njihova stara zajednička podloga; srodnosti koje su nastale u toku kasnijega povijesnog razvitka; stupnjevi i granice pozajmica i uzajamnih utjecaja; veze s pisanom književnošću; pitanja ciklizacije; srodnosti sižea, motiva, epizoda; slavenski tipovi kompozicije pjesama; recitativno izvođenje i muzička pratnja i dr. Iz kompleksa zahvaćenih pitanja zanima nas ovo: koliko je poredbena metoda¹⁷ u ovoj raspravi pridonijela stvarnom dubljem poimanju južnoslavenske i posebno hrvatskosrpske epske poezije?

Kravcov postavlja u svom izlaganju decidirane teze koje zatim potkrepljuje primjerima. Jedna je od tih teza da ruska, bugarska i srpska epika iz vremena ranoga feudalizma »golemom snagom izražavaju ideju jedinstva zemalja, jedinstva narodnosti, te njezina jezika i kulture«. ¹⁸ O takvu smo mišljenju već iznijeli kritički stav u vezi sa sličnim tezama Žirmunskoga. Kravcov ističe potrebu da se prouče nacionalne specifičnosti epskih poezija pojedinih slavenskih naroda, a ilustrira svoju misao ovako: u srpsku epiku istraživači obično uključuju i epske tradicije ostalih naroda Jugoslavije, premda je »očigledno da osim srpske postoji i hrvatska, crnogorska, slovenska, makedonska epika«. U skladu s povijesnim razvojem nastali su i odgovarajući nacionalni ciklusi pjesama, »takav je u crnogorskoj epici ciklus pjesama o Crnojevićima, a u hrvatskoj epici ciklus pjesama o Zrinjskim i Frankopanima«. ¹⁹ Kravcov govori o dva tipa slavenskih epskih pjesama, od kojih svaki ima svoju »kompoziciju i poetiku, temu i maniru kazivanja, svoje heroje«; prvoj skupini pripadaju ruske biline i junačke pjesme južnih Slavena, a drugoj »ukrajinske dume, ruske, ukrajinske i bjeloruske historijske pjesme, te također bugarske i srpske historijske i hajdučke pjesme«. U prvom tipu pjesama prevladavaju hiperbolizacija, fantastičnost, mitske predodžbe,

¹⁷ Žirmunski i Kravcov zastupaju gledište da komparativno utvrđivanje sličnosti i razlika među povijesnim pojavama i njihovo povijesno tumačenje nisu znanstvena metoda nego samo metodika, jer su za razlikovanje pojedinih metoda bitni »teoretski naučnoistraživački principi koje određuje pogled na svijet« (Žirmunski, zbornik »Issledovanija...«, str. 252). U njemačkom se tekstu riječ metoda prevodi i terminom metodologija (v. Schirmunski, Vergleichende..., str. 7), pa se time ta dva pojma tamo izjednačuju. U našoj jezičnoj tradiciji metodika označuje obično načine školske nastave pojedinih predmeta, dok se metodologija određuje teoretskim shvaćanjima i pogledom na svijet pisca znanstvenog rada (bila bi, dakle, ono isto što je po Žirmunskome metoda). Različiti pristupi i načini proučavanja, istraživački postupci, pa među njima i komparativni, nazivaju se u nas obično metodama. Mislim da nema razloga da se te distinkcije, u našoj jezičnoj praksi duboko ukorijenjene, sada mijenjaju, jer bi to unijelo pojmovnu i terminološku zbrku. Služit ću se stoga i dalje terminom komparativna metoda.

¹⁸ Kravcov, Istoriko-sravnitel'noe..., str. 304.

¹⁹ Ibid., str. 305.

postojani oblici kompozicije i izražajnih sredstava, isticanje junaka kao utjelovljenja samog naroda, uzvišeni stil; drugi je tip konkretnije historičan, intoniran lirski, jednostavniji po pjesničkim izražajnim sredstvima.²⁰

To je sve harmonično i cjelovito, ali nije sasvim u skladu s činjenicama. Kravcov — kako je već rečeno, dugogodišnji istraživač naše epske poezije — upućen je u pitanja južnoslavenske nacionalne raznolikosti, pa je pomalo mehanički svakoj južnoslavenskoj naciji pripisao i vlastitu epiku. Tako je, u njegovu tekstu, jedinstvena epska poezija Srba, Hrvata i Crnogoraca razbijena u tri odvojene cjeline, a svakom su narodu pripisani i vlastiti epski ciklusi, pa su Hrvati, npr., dobili tako ciklus Zrinjskih i Frankopana — imaginiran ciklus koji još više povećava već i dosadanju zbrku oko ciklizacije naših epskih pjesama.

Slovincima je također pripisana vlastita epika, premda ona nije razvijena. U daljnjem se izlaganju Kravcov poimence osvrće samo na srpsku epiku, iako je riječ o pjesmama zajedničke pripadnosti, pa cijela ta podjela južnoslavenske epike prema ključu postojećih nacija, bez pravog oslonca u pjesničkoj građi, djeluje donekle kao kurtoazna forma.

Strani autor, čak i dugogodišnji specijalist, zaista se teško može snaći u kompliciranim prilikama naše historije i narodne poezije, pa ne bih insistirala na sitnijim omaškama, ali ovo su kapitalna pitanja za razumijevanje našega narodnog stvaralaštva.

Promašaj je i u analizi dvaju tipova slavenske epike. Radi cjelovite i skladne slike ukupnoga slavenskog epskog stvaralaštva, uvrštene su hrvatskosrpske pjesme u shemu koja vrijedi za epiku istočnih Slavena, a i za bugarsku. Ali kod nas ne može biti govora o razdvajanju epike na »junačku« i »hajdučku«, s posebnim sadržajima i čak s posebnim stilovima i pjesničkim dikcijama. Vuk je prvi stvorio pojam naših junačkih pjesama, razumijevajući time svu našu epiku bez obzira na starinu tematike, a među njima, dakako, i hajdučke pjesme. Može se raspravljati o tome da li je termin »junačka pjesma« danas još posve prikladan kada se primjenjuje na epiku u cjelini (pa i na pjesme-novele i pjesme-bajke), ali da se iz pojma junačkih pjesama naša hajdučka epika ne može izdvojiti, jer upravo i sačinjava njihovu glavninu i ne razlikuje se svojim oblikom od epskih pjesama tematski starijih — to je sigurno. Kravcov vjerojatno ne bi tako pisao da nije pod utjecajem apriorno postavljene i već uobičajene sheme. A baš zbog toga i govorim o svemu tome. Potrebno je, naime, reći da poredbena istraživanja narodne poezije mogu biti teoretski temeljito razrađena i obrazložena a da ipak ne zadovolje sasvim u svojim konkretnim rezultatima ako građu podvrgavaju unaprijed sazdanim shemama, umjesto da se postupa obratno.

Budući da je moderni historijsko-poredbeni pristup tek na početku svoga puta, u mnogome još nesavršen, od posebne je važnosti da se sama

²⁰ *Ibid.*, str. 310.

metoda ne optereti shematskim postupcima koji bi je mogli kompromitirati, kao što su se, na drukčiji način, kompromitirali i mnogi apsketi tzv. stare komparativistike.

II

Žirmunski je istakao kako je »besprincipijelno empirijsko povezivanje činjenica iz literature ili folklora na osnovu potpuno vanjskih, realnih, a često i prividnih sličnosti, objašnjavanje svake podudarnosti posve mehanički shvaćenim utjecajem... izazvalo opravdano nepovjerenje prema tzv. 'komparativnoj metodi' u cjelini«.

Koliko je ta konstatacija tačna, aktualna i potrebna, izrasla iz istinski dozrele neodrživosti još i danas održanih stanovitih oblika komparativnog istraživanja, pokazat će dva primjera, blago govoreći zastarjelog poredbenog razmatranja hrvatskosrpske narodne književnosti.

Talijanski slavist Arturo Cronia, ekspert za našu dalmatinsku književnost i za našu narodnu poeziju, pozabavio se dvjema varijantama hrvatskosrpske narodne pjesme u kojoj se junak okladio sa svojim drugom, o glavu ili imutak, kako će mu poći za rukom da oblubi njegovu vjernu ženu i donese dokaz o nevjeri. Ali domišljata žena podvali lakovjernom napasniku i mjesto sebe podmetne svoju sluškinju, a sutradan kad su oba muškarca uvjereni da je on dobio okladu, dođe žena, obično prerušena u muško, i dokaže svoju vjernost.²¹

Cronia povezuje s tom pjesmom znamenitu priču iz Dekameronu o Bernabou iz Genove, koja počinje posve sličnom okladom, a nastavlja se tako da nesuđeni zavodnik lukavštinom uspije potajno prenoćiti u Bernaboovoj kući i, neopažen, ukrasti ugovorene dokaze o ženinoj tobožnjoj nevjeri. Odatle se izrodi teška obiteljska tragedija, u kojoj žena umalo ne zaglavi te mora prerušena živjeti u tuđem svijetu, a Bernabo sav svoj imutak prepustiti varalici — što se sve tek poslije mnogo godina i brojnih pustolovina sretno razriješi (Dekameron II, 9).

Po Cronijinu mišljenju potekla je naša pjesma od Boccacciove novele; on iznosi tu misao u uglednom češkom jubilarnom zborniku.²² O tom predmetu postoji već cijela mala literatura, pa kako je Cronia uopće ne spominje, mi ćemo je, prije analize Cronijinih izvoda, kratko prikazati.

Tomo Maretić prepričao je u svome kapitalnom djelu o srpskohrvatskoj narodnoj epici ista ona dva teksta o kojima govori i Cronia i zatim se, radi usporedbe, pozvao na onu istu Boccacciovu novelu, te na Shakespeareovu dramu Cimbelin.²³

Pavle Popović u svojoj također veoma poznatoj knjizi — u članku o Shakespeareu i našim narodnim pripovijetkama — polazi od Mareti-

²¹ To su ova dva teksta: Hrvatske narodne pjesme, knj. II, 1897, br. 23; *Sima Milutinović-Sarajlija*, Pevanija crnogorska i hercegovačka, Leipzig 1837, br. 81.

²² *Arturo Cronia*, Un motivo boccaccese nella poesia popolare serbo-croata? (zbornik: Franku Wollmanovi...), str. 397—403.

²³ T. Maretić, Naša narodna epika, Zagreb 1909, str. 226—228.

ćeve napomene i dopunjuje je novim primjerima.²⁴ Spominje nekoliko narodnih pripovijedaka kojima siže odgovara Boccacciovoj noveli i Cimbelinu (iz zirki N. Kašikovića, T. R. Đorđevića, T. Vlajića i Bosanske vile), a posebno govori o »drugom obliku«, tj. o pjesmi, gdje žena »mesto sebe stavlja drugu ženu nižega staleža« pa, uz Maretićeve primjere, prikazuje i dvije odgovarajuće pjesme iz zbirke L. Nikolića i Milana Osvetnika (A. Mitrovića). Podijelivši na taj način »takvozvani ciklus o opladi« u dvije odvojene skupine, Popović utvrđuje da drugom obliku (tj. pjesmi) odgovara »jedna grčka narodna pjesma, jedna stara priča XIII veka, jedna škotska balada, jedan stari francuski rukopis, jedan spev XIII veka preveden s francuskog, jedna nemačka komedija iz 1600, i, u nekoliko, poznata drama A. Dime Gospodica od Bel-Ila«.

Popović se ograničuje na samo navođenje primjera i, kako sam kaže, »ne ulazim time u pravo ispitivanje porekla ovih naših pripovedaka i veza njihovih sa tuđim verzijama«.

Još mnogo prije Maretića i Popovića pozabavio se sižeom Boccacciove novele A. N. Veselovski u vezi s ruskim bilinama srodne tematike. On ne spominje, doduše, naše pjesme, ali zato citira i prepričava značajnu novogorčku pjesmu: na gozbi se junak hvali svojom kreposnom sestrom, pa se car s njime kladi, o glavu ili carstvo, da će je predobiti. Umjesto sebe podmetne djevojka caru jednu svoju sluškinju, kojoj lakovjerni car, radi dokaza, odreže prst itd.²⁵

Evo još nekoliko hrvatskosrpskih primjera pjesama i pripovijedaka koje odgovaraju jednoj ili drugoj skupini:

Uz tekst u drugoj knjizi Hrvatskih narodnih pjesama prikazuju se tri rukopisne varijante, a ima i drugih rukopisnih primjera; jedna je pjesma objavljena u šestoj knjizi iste kolekcije, jedna u Erlangenskom rukopisu, a jedna u časopisu »Bosanski prijatelj«.²⁶ Osim ovih pjesama s motivom podmetnute služavke (što donekle podsjeća na tip Aarne-Thompson 1441*), u hrvatskosrpskoj pripovjedačkoj tradiciji udomaćen je i tip pripovijetke sasvim adekvatne Boccacciu i Shakespeareu, u kojoj se varalica lukavo domogne lažnih dokaza ženine nevjere — tako u zbirkama

²⁴ Pavle Popović, Iz književnosti, sv. II, Beograd 1919, str. 17—32 i 71—72 (naslov rasprave: Iz naših narodnih pripovedaka, str. 1—72).

²⁵ A. N. Veselovskij, Južno-russkija byliny (Sbornik' Otdělenija russkago jazyka i slovesnosti, t. 36, Sanktpeterburg' 1885), str. 1—401 (posebno: 381—401). — Uz ostale istraživače, spominje i Žirmunski srodnost prikazane hrvatskosrpske, a i bugarske, kao i ruske epske pjesme s tipom Boccacciove novele — prema Veselovskom, Maretiću, Halanskom i drugima (Vergleichende Epenforschung..., str. 107). — Raspravu Veselovskoga spomenuo je i Cronia (ne ulazeći u njezin sadržaj).

²⁶ Hrv. nar. pjesme, II, str. 369 (rukopisne zbirke Banića, Ostojića i Tommassea); vidi i Hrv. nar. pjesme VI, br. 19, te ovu rukopisnu zbirku Matice hrvatske (sada u Jugoslavenskoj akademiji): Glavić (sign. MH 179), pjesme br. 52, 255, 258); uz to rukopisne zbirke Instituta za narodnu umjetnost: Stepanov (rkp. 303, br. 221; rkp. 331/III, br. 309), Bošković-Stulli (rkp. 171, br. 3), Delorko (rkp. 133, br. 62). Pjesma publicirana u časopisu »Bosanski prijatelj«, god. II, 1894, preštampana je u knjizi: Josip Pasarić, Hrvatska narodna šala, Zagreb 1923, str. 169—171. Najstariji tekst: Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama, izdao G. Gezeman, 1925, br. 139.

R. Strohal, V. Čajkanović, F. Kraussa, u nekim časopisima itd.²⁷ Ta je pripovijetka, uostalom, poznata ne samo Boccacciu, Shakespeareu i brojnim drugim djelima iz srednjovjekovne, pa i kasnije literature, nego je ona obilato proširena i u usmenoj pripovjedačkoj tradiciji kako našega, tako i mnogih drugih naroda. U Aarne-Thompsonovu katalogu obilježena je brojem 882. Liungman, koji tu priču navodi pod istim brojem, iznosi da ona potječe iz jednoga romana koji je već u XIII st. postojao u nje-mačkoj i francuskoj verziji.²⁸

Ovo naše izlaganje ne ide za tim da ustanovi porijeklo i putove širenja epske pjesme o domišljatoj vjernoj ženi. Cronia je, međutim, pisao poseban članak baš o tome, pa kada se pristupa takvoj temi, onda je zaista smiono izvoditi postanak jedne narodne pjesme iz prilično drukčije literarne novele drugoga naroda, ne upoznavši se ni s varijantama te pjesme u istog naroda, ni s posve srodnim primjerima pjesama drugih naroda, ni s onim prebogatim mnoštvom usmenih pripovijedaka brojnih evropskih, pa i našega naroda koje su zaista sasvim adekvatne literarnoj noveli što bi imala biti uzorom našoj pjesmi, ni s naučnom literaturom koja je o tom predmetu već napisana.

Riječ je o jednom komparativnom metodskom postupku koji zaslužuje našu pažnju. Maretićev i Popovićev postupak pripadaju onoj tzv. staroj komparativistici, u zaključcima bespomoćnoj i skućenoj; ali su pisci i svjesni granica svojih usporedbi, pa izbjegavaju zalijetanja i brzoplete zaključke. Dugujemo im zahvalnost na poredbenoj građi koju su prvi prikupili — na žalost nepotpuno i bez dovoljno sistema, a Popović čak bez bibliografskih podataka.

Cronia ne prikuplja građu. U okviru njegova komparativnog traženja pozajmica i utjecaja nema ni onoga strpljivog ispitivanja odnosa među pojedinim redakcijama i varijantama; umjesto toga, konstatira on zapažene sličnosti koje bi same po sebi imale biti evidentna potvrda o utjecaju. Ne treba, načelno i unaprijed, ni taj postupak odbaciti. Ali da vidimo u čemu pisac nalazi te potvrde: u uvodnoj epizodi s okladom i u traženju materijalnog dokaza o nevjeri; u »energičnoj, odvažnoj i sretnoj akciji« ženinoj, u »prevari izdajice«, ženinu prerusavanju, u »kažnjavanju varalice«, u pouci prema kojoj se »nagrađuje bračna vjernost i povjerenje, a kažnjava prijevara« itd.

Da je epizoda s okladom uz uvjet da se predoči dokaz o ženinoj nevjeri zaista zajednička pjesmi i noveli, to je izvan sumnje. Taj uvodni dio svjedoči s priličnom vjerojatnošću o tome da su novela i pjesma mogle imati neki nama za sada nepoznat zajednički izvor, odnosno početni poticaj. No sve ono što se dalje događa i u čemu Cronia vidi identičnost, toliko je različito i strukturom radnje, i oblikovanjem, i idejom, i intonacijom: u jednom se slučaju lukava i domišljata žena obijesno

²⁷ Čajkanović, o. c., br. 81; R. Strohal, Hrvatskih narodnih pripovijedaka knj. III, Karlovac 1904, str. 69—77 i 167—169; F. S. Krauss, Tausend Sagen und Märchen der Südslaven, Leipzig 1914, br. 71; Neven, god. IV, 1855, str. 421—428 i 443—447; Bosanska vila, 1896, str. 353-354 i 1903, str. 322—323 i dr.

²⁸ Waldemar Liungman, Das schwedische Volksmärchen, Berlin 1961, br. 882.

poigrava s glupim delijom koji uspijeva doduše provesti jednu ugodnu noć, ali ne sluti kako je grdno prevaren, a u drugom prepredeni pokvarjenjak ni ne misli stvarno osvojiti tuđu ženu nego jedino perfidnom spletkom prigrabiti tuđi imutak, tako da je i sam tok radnje u oba primjera potpuno različit, pa se u prvom slučaju sve duhovito raspleće sutradan ujutro, a u drugom tada tek počinje prava avanturistička novela sa spletkom tragičnih i čudnih pustolovina. Pouka je posve različita u pjesmi i noveli: novela pripada tematskoj skupini koja govori o progonjenoj vjernoj ženi što ispaštanjem i žrtvom dokazuje svoju vjernost, a pjesma je pohvala nadmoćnoj okretnoj ženskoj domišljatosti kao obrani nad muškom nasrtljivošću; »kažnjavanje varalice«, po Croniji analogno u oba slučaja, u pjesmi stvarno ne postoji: uzevši tačno, tamo je žena zapravo varalica, a ne zavodnik. Kao podudarnosti navodi Cronia i sasvim opća mjesta, npr. akciju energične i odvažne žene, prurušavanje u muško, pohvalu bračne vjernosti, pa s takvim argumentima istraživač ne zna što bi zapravo započeo: sve se to može naći i u bezbroj drugih pjesama i pripovijedaka. (Pa i u samom Dekameronu mogao je autor, da je htio, naći i drugih »identičnosti«: prepošt spava s ružnom služavkom misleći da boravi s gospodaricom — VIII, 4; kao lažni dokaz nevjere bude sluškinji, umjesto ženi, odrezana kosa — VII, 8).

Takav način uspoređivanja pripada među obrasce one komparativističke koja se kompromitirala svojim mehaničkim i neprodubljenim izvođenjem zaključaka. Taj metodski postupak može biti neka vrsta dokone igre, ali može, ako se poveže s određenom koncepcijom i unaprijed pripremljenom tezom, postati i nešto gore. Njegova lakoća u zaključivanju, lišena odgovornosti, bez obaveze argumentiranog utvrđivanja činjenica, omogućuje da se »dokaže« sve što se želi — a to je koji put daleko od bezazlene igre.

U Cronijinu je članku posrijedi dokazivanje njegove životne teze — o nesamostalnosti i apsolutnoj podložnosti dalmatinske književnosti talijanskoj, i to ne samo pisane književnosti nego — kako ćemo vidjeti iz ovoga i još više iz idućeg primjera — i narodne. Mjesto temeljitog istraživanja putova postanka i širenja naše pjesme, pisac se služi već gotovim i uopćenim argumentom: pjesma je nastala između XV i XVII st. u Dalmaciji, koja je bila »otvorena utjecajima talijanske literature s druge obale Jadrana... neodređeni su ili nikakvi utjecaji drugoga porijekla: a to je važno za naš predmet«. Kad je Boccacciova novela imala toliki odjek u drugim literaturama, zašto da se onda — pita se autor — »isključi njezina prisutnost iz dviju srpskohrvatskih narodnih pjesama koje su nastale u krajevima tako blizim Italiji, u krajevima koji tako bogato i mnogo govore o iskustvima i svojoj podložnosti talijanskoj književnosti«. Tako je pisac svoju opću tezu o dominaciji talijanske književnosti u Dalmaciji najprije upotrijebio kao argument o vremenu i mjestu postanka pjesme (što bi tek trebalo, drukčijim načinom, istražiti i ustanoviti), a zatim je tu svoju polaznu pretpostavku primijenio ponovo, sada već kao potvrđenu, da bi dokazao, opet njome, kako je pjesma očito morala nastati prema Boccacciu.

Piscu su osobito draga svjedočanstva jugoslavenskih autora o talijanskim utjecajima pa se poziva na članak F. Čale kao dokaz Boccacciove prisutnosti u Dalmaciji. A evo što Čale kaže: on dopušta da je Boccaccio mogao izvršiti stanovit manji utjecaj na neke starije dalmatinske pisce, ali u osnovi, za razliku od Petrarke, »Boccaccio nije ostavio dubokih tragova s ove strane Jadrana«. Prvi prijevod Boccacciove novele na hrvatskosrpskom jeziku pojavio se tek god. 1864. u časopisu »Bosiljak« u Zagrebu.²⁹

Je li Čale u pravu u svojoj ocjeni Boccacciova utjecaja u Dalmaciji, to se eventualno može još i dalje istraživati, no sigurno je da ovakvo neadekvatno predočavanje smisla citirane literature ne pridonosi tumačenju stvari.

Ova analiza maloga Cronijina članka rasvjetljuje piščev stav s gledišta određenoga komparativnoga metodskog postupka: taj postupak može, kako se vidjelo, u odgovarajućem kontekstu biti ne samo znanstveno nedjelotvoran nego ujedno služiti i za obrazlaganje teza koje su veoma daleke od proučavanog predmeta.

Moglo bi se govoriti i o Cronijinoj školi komparativnog proučavanja, na što nas upućuje jedna rečenica iz uvodnika njegova članka: »I nisu li nadasve značajne one lirske pjesme talijanskog postanja koje su iz tzv. 'Kanonijera dubrovačkog iz 1507' (Canzoniere raguseo...) prešle u posjed srpskohrvatske pučke muze...? ... Odlično to dokazuje superdokumentaran članak («documentatissimo e documentario») G. Marana ... «³⁰

Kada se Cronia, bez direktne veze s temom o kojoj raspravlja, u članku namijenjenom češkim čitaocima, poziva na taj rad samo zato što se i u njemu hrvatskosrpske narodne pjesme dovode u zavisan odnos prema talijanskima, a u tom se prilogu — kako ćemo vidjeti — primjenjuje komparativni postupak koji po svojoj koncepciji odgovara Cronijinu, onda se može već govoriti o njegovoj komparativnoj školi.

Članak G. Marana bio je već podvrgnut kritičkoj analizi³¹ i ne bismo se na nj ponovo osvrtni kada se njime ne bi u literaturi i dalje operiralo na način kako je postupio Cronia i kada to ujedno ne bi bio upravo didaktičan obrazac za predočivanje neodrživosti onoga komparativnoga metodskog postupka o kojemu je ovdje riječ.

Radi se o poznatoj skupini od dvanaest pjesama što ih je Jagić publicirao među pjesmama Šiška Menčetića i Đora Držića, sačuvanim u rukopisnom zborniku Nikše Ranjine iz god. 1507. i obilježio ih kao pjesme »spjevane na narodnu«. Milan Rešetar, koji je priredio 2. izdanje Ranjinina zbornika, objavio je samo šest pjesama iz ove skupine, a izostavio

²⁹ Frano Čale, La fortuna del »Decameron« in Jugoslavia (Studia Romanica, Zagreb, I, 2, 1956), str. 61—67 (posebno str. 66 i 64).

³⁰ Riječ je o članku: Giovanni Maran, Influssi italiani nelle »Pjesme spjevane na narodnu« del »Canzoniere Raguseo del 1507« (Ricerche slavistiche, IV, 1955—56), str. 88—108.

³¹ Jakša Ravlić, Opća mjesta a ne utjecaji (Umjetnost riječi, Zagreb, II, 1958, br. 4), str. 194—200. F(ranjo) Š(velec), »Ricerche slavistiche«, vol. IV, 1955—56 (Zadarska revija, 1957, br. 4), str. 388—391.

one tekstove za koje je ustanovio da ih je Jagić uzeo iz drugih rukopisa.³² Po Jagićevim riječima, te pjesme »ili jesu skroz narodne ili su bar sretna imitacija narodnih, on čas u okolici dubrovačkoj pjevanieh pjesama.«³³ Rešetar drži da su te pjesme »i sadržajem i dikcijom i tonom« narodne, malo prekrojene time što su vezane srokom.³⁴ Slično misli i Kombol: neke su pjesme čisto narodne, a druge »utoliko prilagođene umjetničkom pjesništvu što ih je pjesnik snabdio srokovima, ali tako, da nisu izgubile ništa od svoje prvotne svježine.«³⁵ Ove su osnovne ocjene karaktera tih pjesama u biti tačne, mada bi podrobna analiza, kako njihove forme, tako i motiva, mnogo pridonijela precizaciji sudova.

Neke su pjesme sasvim bez sroka i time najbliže narodnima; druge su djelomice rimovane, više puta na način koji odgovara i narodnim pjesmama; većina je pjesama naknadno dobila srokovu po uzoru na pisanu umjetničku poeziju. Metar tih pjesama djelomice je analogan narodnom (nalazimo metričke sheme: 8+6, 8+5, 7+6, 6+6, 5+5, 5+6, 5+7, ima petnaesteraca s refrenom, te pjesama u osmercu, desetercu kao i jedanaesteru koji u nekim primjerima odaje prvotnu vezu s narodnim desetercem), ali se ta pitanja ne mogu sada razrađivati.³⁶

Detaljna i svestrana komparacija pjesama spjevanih »na narodnu« s našim danas poznatim lirskim narodnim pjesmama i njihovim motivima nije još izvršena. Ovdje će se iznijeti neki, za sada još uvijek fragmentarno prikupljeni elementi za takvu usporedbu koji su ujedno potrebni radi analize Maranova članka.

Udara u oči da su početni stihovi pjesama u većini slučajeva pravi citati narodnih (Djevojka je podranila, ružicu je brala; Djevojka je ružu brala...; Izrasla je vita jela... i dr.), dok je daljnji tok ispjevan slobodnije, držeći se koji put neke narodne pjesme ili i više njih, a koji put

³² V. Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Đore Držića. Skupio Vatroslav Jagić (Stari pisci hrvatski, knj. II, Zagreb 1870); Pjesme Šiška Menčetića i Đore Držića i ostale pjesme Ranjinina Zbornika (Stari pisci hrvatski, knj. II, drugo sasvim preuđešeno izdanje. Priredio Milan Rešetar, Zagreb 1937).

³³ Jagić, o. c., str. XIV.

³⁴ Rešetar, o. c., str. LXXXVII.

³⁵ Mihovil Kombol, Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda. II izd., Zagreb 1961, str. 101.

³⁶ Prvi ih je dodirnuo Jagić u svojoj raspravi »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpsko-hrvatskih) pjesnika u Dalmaciji« (Vatroslav Jagić, Izabrani kraći spisi, Zagreb, 1948, str. 318—337; prvi put publicirano: Izvještaj Otdelenija ruskoga jezika i slovesnosti, 1896). Poslije njega obraćalo se tim pitanjima nekoliko pisaca. Upozoravamo na najnoviji prilog: Ivan Štamnig, O komparativnom proučavanju narodne poezije (Umjetnost riječi, Zagreb 1963, br. 1), str. 57—60. Pisac uspoređuje neke naše narodne pjesme s pjesmom iz Ranjinina Zbornika »Lovac loveći, dčklıce«, prvenstveno s gledišta njihove metrike, rime i asonanca, kao i cjelovite intonacije tih pjesama, te utvrđuje veliku njihovu srodnost s poezijom mediteranskih romanskih jezika, a posebno sa španjolskom romancom. Pjesma »Lovac loveći...« ne pripada, doduše, poznatoj skupini pjesama »na narodnu«, kako je zabunom ustvrdio Štamnig, ali neke oštre granice među tom pjesmom i još nekima u Zborniku s jedne strane te s pjesmama »na narodnu« s druge, zaista nema. I izvan onih dvanaest pjesama u Zborniku se, naime, na više mjesta osjeća utjecaj naše narodne poezije, dok s druge strane, pjesme »na narodnu« nisu ipak baš u svemu sasvim narodne.

samo njihove dikcije i manire u prilično slobodnoj stilizaciji. Djevojke u tim pjesmama beru ružice ili bosiljak, nose na glavi vjenčiće, pletu vijence i daruju ih »hrabru«, mladići traže da im djevojke daruju cvijeće ili vijenac; ti motivi izviru iz naše narodne poezije i imaju u njoj dosta paralela, ali po gustoći kojom nailaze i svome izrazitom akcentu, po suprotnosti i eleganciji forme, oni se ovdje izdvajaju i čine posebnu odliku pjesama Ranjinina zbornika i prvih početaka naše pisane umjetničke lirike, zahvaljujući svoju svježju ljepotu ipak prvenstveno svome pučkom izvoru.

Među pjesmama »na narodnu« zaljubljenik se tuži na djevojku koja mu očima »srdačce zamami, da srce gori ljuvenima plami«, koja ga je ranila »dvimi tanci prami«, zbog čega on traži smrt (br. 1); on hvali njezina »ličca bila, rajem gojena« i oči »kako i strila kim jad zadava«, njezine »ruse kose, ka je savila« (br. 4) itd. U našim lirskim narodnim pjesmama djevojke često očima zamame junaka, a i opisi ljepote djevojačkog lica, kose, ustâ, njedara dobro su nam znani iz naše narodne lirike; formule »ličca bila«, »ruse kose« pripadaju klasičnom inventaru epitetâ u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji. Pa ipak je u tim stihovima osnovna intonacija drukčija nego u narodnoj pjesmi. Gotovi klišeji iz naše lirske narodne pjesme, tako prisko poznati autorima, uklopljeni su ovdje u okvir jedne konvencionalne pjesničke dikcije, u kojoj je zaljubljenik obavezno od ljubavi ranjen, željan smrti, s plamenom u srcu, a ljepota ženska za nj je slična raju.

Prva dva dubrovačka pjesnika iz XV st., prije nego što se val petrarkizma proširio po cijeloj Evropi, poprimila su koješta od talijanskih pjesnika svoga doba. Bile su to — po Kombolu — omiljene i često ponavljane teme tadašnjega pjesništva, daleki i mehanizirani odjeci Petrarkinih motiva; slavila se gospojina ljepota »koja je nebeskog podrijetla«, gospoju su krasila »dva zlatna prama na čelu«, slatki govor, anđeoski hod.³⁷ Ponešto od toga stila, kako vidimo, pretočilo se i među pjesme spjevane »na narodnu«. Kao što pak s druge strane ostale pjesme Držićeve i Menčetićeve, i onda kad se ugledaju u tuđe literarne uzore, ipak svoj umjetnički jezik u mnogome oblikuju prema obrascima naše pučke lirike — na što je nedavno skrenuo pažnju i M. Pantić.³⁸

Pjesme »na narodnu« nisu, dakle, lišene književnih utjecaja, ali su ti tonovi tek diskretna pratnja osnovnom zvučanju izvorne naše narodne poezije u toj skupini pjesama.

Moguće je, pa i vjerojatno da su te i slične napisane pjesme izvršile stanovit utjecaj na usmenu pučku liriku u svojoj dubrovačkoj okolici, i katkada je teško utvrditi što odakle potječe. Ali kada pojedinim pjesmama »na narodnu« ili njihovim dijelovima nađemo brojne i potpuno adekvatne, tipične folklorne paralele u našoj narodnoj lirici, i to iz različitih, pa i veoma udaljenih krajeva, onda prvenstvo pripada narodnoj

³⁷ *Kombol*, o. c., str. 97.

³⁸ *M. Pantić*, *Jugoslovenska književnost i usmena narodna književnost od XV do XVIII veka* (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. 29, sv. 1—2, Beograd 1963), str. 31—34.

pjesmi. Posrijedi su većinom vrlo poznati primjeri koje naš čitalac čak nesvjesno, po sjećanju, lako prepoznaje.

Da bi se ta srodnost, to zajedničko pripadanje sasvim prezentno predočilo, evo nekoliko primjera:

Pjesma br. 2 (2. izd. br. 572) počinje ovako:

Djevojka je podranila, ružicu je brala;
s bosiljkom ju razbiralala, trudna je zaspala.
Nad njom poju dva slavica, djevojku su zvala:
Ustan' gori, djevojčice, sanko ne zaspala.
Maglica se brijegom krade, sad je na te pala,
cvitje hoće opaliti koje si nabrala...

Narodne pjesme:

Devojčica ružu brala pak je zaspala,
njoj dolazi mlado momče iz Novog Sada:
Ustan', ustan', devojčice, što si zaspala?
Ruža ti je uvenula što si nabrala...³⁹

Ili:

Djevojčica ružu brala, s ružom zaspala;
budilo je mlado momče: Ustaj djevojče,
ruža ti je uvenula što si nabrala...⁴⁰

Ta je pjesma veoma rasprostranjena; da se ne radi samo o općenitoj tematskoj sličnosti, već upravo o izvorno istoj pjesmi, s pojedinim gotovo identičnim stihovima i s metričkom sličnošću (8+6 prema 8+5), lako je uočljivo. Dikcija je već u Ranjininu Zborniku suviše bliska tonu pučke pjesme a da bi se povjerovalo kako je pjesma tek odatle prešla u usmenu tradiciju, čak kada bi jedan jedini rukopisni zbornik i mogao izvršiti takav snažan utjecaj golemog radijusa.

Pjesma br. 5 (2. izd. br. 601) »Našla 'e hrabra djevojčica« potpuno je narodna i sastavljena od nekoliko posebnih pjesama; u svome centralnom dijelu sadrži ona citat poznate narodne pjesme, u desetercu, bez rime, gdje se vragoljasto objašnjavaju okolnosti zbog kojih je junak »morao« obljubiti djevojku:

Na junaku su zlate ostroge,
a na djevojci tanka košulja;
i zadješe se zlate ostroge
za djevojčinu tanku košulju...

³⁹ Vuk St. Karadžić, Srpske narodne pjesme, knj. I (izd. Prosveta), Beograd 1953, br. 363 (pjesma je očito iz Vojvodine).

⁴⁰ Hrvatske narodne pjesme, izd. MH, knj. VII, Zagreb 1929, br. 126 (iz Mo-stara); sličan tekst: br. 142 (iz dubrovačkog kraja); v. i Luka Marjanović, Narodne pjesme što se pjevaju u gornjoj hrv. krajini i u turskoj Hrvatskoj, Zagreb 1864, str. 190.

Današnje narodne pjesme:

Zape joj se potkov od konjica
za njezina žutoga kavada...

Zape moja kovča od tozluka
za njezine gaće šarovite...

Zakuči se, draga, kovča od čakšira⁴¹
za njezine, draga, turali dimije...

Pjesma »Vilá je moma tri vjenačca« (br. 6; 2. izd. br. 635) jedna je od najljepših po svojoj cjelovitoj zatvorenoj formi i pučkoj jednostavnosti, spjevana je bez rima, s pripjevom. U njoj djevojka plete tri vijenca: bratu, sebi i »hrabru«. Motiv je dobro poznat u narodnoj poeziji (u bliskoj formi naći ćemo ga, npr., i u jednoj svatovskoj pjesmi iz Risna).⁴² Ne samo motivski nego još više onom jednostavnom čistoćom svoje diktacije, s tipičnim trokratnim ponavljanjem paralelno građenih stihova, oda je ova pjesma naš pučki izvor.

Još u jednoj pjesmi »na narodnu« govori se o djevojci koja plete tri vijenca:

Jedan sam venčac bracu poklonila
drugi sam venčac sama pronosila
treći sam venčac niz Dunaj pustila:
Plovaj mi, plovaj, moj zeleni venče,
ter mi doplovaj do hrabrova dvora...

(Pjesma br. 8)

Ovo je gotovo doslovan citat jedne od najraširenijih naših narodnih lirskih pjesama.

Evo citata iz poznate Vukove pjesme »Smiljana i vijenac« (pjesma je ekavska, vjerojatno iz Srbije ili Vojvodine):

Izvila je tri zelena venca:
jednoga je sebi ostavila,
drugi svojoj drugarici dala,
a treći je niz vodu pustila,
pa je njemu tijo besedila:
Plovi plovi, moj zeleni venče,
te doplovi do Đurđeva dvora...⁴³

⁴¹ Karadžić, o. c., I, br. 552; Hrv. nar. pjesme, VII, br. 425; Hamid Dizdar, Sevdalinke, Sarajevo 1944, br. 53 (prva je pjesma iz dubrovačkog kraja a druge su dvije muslimanske iz Hercegovine i Bosne) Vidi i Hrv. nar. pjesme VI, br. 110. Prema metričkoj shemi ove pjesme »na narodnu« zaključio je M. Pantić da su to zapravo tri posebne narodne pjesme, što je sasvim uvjerljivo; on, na žalost, nije pokušao da i pronađe adekvatne uzore iz naše narodne lirike. V.: Miroslav Pantić, Manji prilozi za istoriju naše starije književnosti i kulture, III (Zbornik istorije književnosti. Odeljenje literature i jezika, knj. 2, SAN, Beograd 1961), str. 77—79.

⁴² Karadžić, o. c., I, br. 11 (v. i br. 331, 333).

⁴³ Karadžić, o. c., I, br. 330 (slično: br. 332 — iz Risna).

U sasvim sličnoj pjesmi iz križevačke okolice djevojka isplete tri vijenca i pušta treći niz vodu:

Plivaj, plivaj, moj zeleni v'jenče
dok doplivaš do Ivina dvora...⁴⁴

U Žgančevoj zbirci kajkavskih narodnih pjesama navodi se deset sličnih kajkavskih varijanata. Jela splete tri zelena vijenca:

Prvi venek Ivanu devercu,
drugi venek Đuri gospodinu,
treći venek sebi berzo brala.
Pušćala ga do beloga grada:
Plivaj, venek, do beloga grada.⁴⁵

Već je V. Jagić u svojoj poznatoj raspravi o Dunavu u slavenskoj narodnoj poeziji upozorio na ovaj tip pjesme i citirao tekst Gradišćanskih Hrvata iz Kurelčevih »Jački« (Zagreb 1871), pjesmu s otoka Krka iz Juranićeva »Vienčića« (Zadar 1865), makedonsku pjesmu iz zbirke braće Miladinovaca, a nije zaboravio ni pjesmu »spjevanu na narodnu«.⁴⁶

Ima dosta indicija prema kojima bi ova pjesma mogla imati i dubljih korijena u našem narodnom stvaralaštvu, ne samo pjesničkih nego i obrednih. M. Gavazzi govori o običaju poznatom u Slovenaca, Poljaka i Rusa da djevojke, obično na Ivanje, pletu vijence i bacaju ih u tekuće vode, gatajući pri tom o svojoj skoroj udaji; on pretpostavlja da su i Hrvati morali nekoć poznavati taj običaj pa u potvrdu navodi tekst pjesme o djevojci koja pušta vijence niz vodu (naš navedeni primjer iz križevačkoga kraja).⁴⁷ Takav je običaj, vezan uz Đurđevdan, zabilježen i u Homolju u Srbiji: zove se »idenje u venac«; djevojke pletu kraj vode do tri vijenca i spuštaju ih u vodu, pri tom pjevaju prigodne pjesme, npr.: »Đurađ mi cveće prebira...« Običaj je vezan s plesom i veseljem, bacanjem djevojaka u vodu i gatanjem djevojačkim o udaji.⁴⁸

Ne postoji, koliko znam, direktan dokaz pretpostavke da se pjesma o tri vijenca puštena niz vodu, pjevala obredno o Jurjevu (Đurđevdanu) ili o Ivanju. Ali činjenica je da se na ta dva praznika pletu vijenci i na različite drukčije načine i pjevaju se pri tom prigodne pjesme (npr. u

⁴⁴ Hrv. nar. pjesme, VII, br. 56 (slično; br. 57 — iz okolice Karlovca; taj se tekst približuje i prvom tipu jer treći vijenac, kao poanta, plete se za dragog).

⁴⁵ Vinko Žganec, Hrvatske narodne pjesme kajkavske, izd. MH, Zagreb 1950, br. 183 i napomena (citirani tekst iz zbirke F. Kuhača).

⁴⁶ Jagić, Dunav — Dunaj u slavenskom narodnom pjesništvu (Izabrani kraći spisi, str. 155; prvi put objavljeno: »Archiv für slavische Philologie« I, 1876). Još nekoliko varijanata ove pjesme: Istarske narodne pjesme, Opatija 1924, str. 96; Kolo, III, 1843, str. 36 (iz Senja; vijenac plovi do Jurjeve majke) i dr.

⁴⁷ Milovan Gavazzi, Godina dana hrvatskih narodnih običaja, I, Zagreb 1939, str. 101—102.

⁴⁸ Sava M. Matosavljević, Običaji srpskog naroda iz sreza homoljskog (Srpski etnografski zbornik, knj. 19, Beograd 1913), str. 53.

zapadnoj Hrvatskoj: Lepi Jura kres nalaže, levom rukom venčec vija...⁴⁹ Muško ime koje se spominje u varijantama naše narodne pjesme o djevojačkom vijencu puštenom niz vodu, gotovo je uvijek Đurađ, Juraj ili Ivan, pa i ta okolnost, uz sadržaj pjesme, koja gotovo vjerno reproducira običaj, navodi na pretpostavku da se radi o staroj slavenskoj jurjevskoj, odnosno ivanjskoj pjesmi. Arhaičnost pjesme potvrđuje se i njezinim metrom koji je u nekim primjerima dvanaesterački.

Pjesma »na narodnu« što govori o vijencu puštenom »niz Dunaj« kao cjelina nije uspjela, neskladno je sastavljena od različitih komada, ali je svaki njezin dio (osim konvencionalnog završetka) autentičan odlomak narodne pjesme.

Na početku pjesme riječ je o svađi dviju djevojaka:

Dvije sta mi se na vodi karale...
jedna mi drugoj: nevjernice moja,
zač mi s' vazela moga ljubi draga?...

U jednoj istarskoj pjesmi iz Lovrana naći ćemo gotovo jednake stihove:

Kad su se dve na vode karale,
jedna drugoj veli: neverniče moja,
ka si zneverila mojga ljuba draga...⁵⁰

Sličnost je, sa svima sitnim pojedinostima, zaista neobična i bilo bi za sada preuranjeno zaključivati o putovima dodira tih tekstova.

Dalje se nadovezuje već prikazani dio pjesme o puštanju vijenca. Po djevojčinoj želji, vijenac treba, kad dođe do hrabrova dvora, da upita hrabra zašto se kući ne vraća:

Ali ti su puti kameniti
ali mi ti su kupjenom zarasli...

I to dolazi iz naše narodne lirike:

Drago moje, što te k meni nije?
Oli ti je valovito more,
ter ti drivo priplovit ne može?
Oli su ti kamenovi puti
ter ti konjic prijahat ne može?⁵¹

Ili:
Ne dođe dragi, ne dođe!
Ili mu konjic oronu,
ili ga glava zabole...⁵²

⁴⁹ Gavazzi, o. c., str. 53.

⁵⁰ Istarske nar. pjesme, 1924, str. 78.

⁵¹ Hrv. nar. pjesme, VII, br. 399 (otok Hvar).

⁵² Karadžić, o. c., I, br. 317 (ekavski tekst).

Na ostalim pojedinostima ove šarolike pjesme, satkane iz različitih komada narodnih pjesama, nećemo se zadržavati.

Pjesma »Ela, dušo kokorušo« (br. 12) pripada čistim našim narodnim pjesmama, vjerojatno u doslovnom citatu. Njezin osmerac bez rima, dosljedno provedena dijaloška forma nadmetanja momka i djevojke, ponavljanje istih formula, kao i osnovna metafora, poznata širom naše zemlje, na kojoj je pjesma izgrađena, potvrđuju to. Metafora je ova: djevojka se brani da nema vode, sapuna ni sunca, pa ne može momku oprati »testemelj«, na što on odgovara da su oči njezine bistra voda, ruke su joj »raki — saplun«, a srce joj je žarko sunce. Citati iz adekvatnih naših narodnih pjesama iz različitih krajeva:

Raki sopun — ruke tvoje,
bistra voda — suze tvoje,
jarko sunce — njedra tvoja.⁵³

Džirit safun tvoje ruke,
lašva voda suze tvoje,
žarko sunce lice tvoje.⁵⁴

Moje suze hladna voda...
Moje ruke bijeli sopun...
moje čelo žarko sunce...⁵⁵

Ruke tvoje rakli safun,
suze tvoje bistra voda,
ogledalce žarko sunce.⁵⁶

Prikazani primjeri predočuju dovoljno jasno da su pjesme »na narodnu« usko povezane s narodnom lirikom iz cijele naše zemlje, ali je prirodno da su im najbliže i stilom i tonom, a donekle i pojedinim motivima narodne pjesme iz bliže dubrovačke okolice — jer su se dijelom njima nadahnule, a dijelom opet utjecale na njih. Primorska urbana civilizacija, blizina mora, a i romansko susjedstvo pridali su tonu ovih pjesama neki svoj poseban rafinman. Tako pjesma br. 9 (Livada se uresila, liskom se je sva pokrila...) uvodnom svojom slikom mnogo podsjeća na narodnu sa Šipana: Livada se uresila, s bijel'jem cvijetom i rumenim...⁵⁷ i na Vukovu iz »Gornjeg primorja«: Livade su urešene, b'jelim cv'jetom

⁵³ Ibid., br. 541 (nije navedeno odakle je pjesma, mogla bi biti iz Bosne).

⁵⁴ *Dizdar*, o. c., br. 90 (iz Bosne).

⁵⁵ *Žganec*, o. c., br. 139 (iz Hrvatskog zagorja).

⁵⁶ Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu, XX, Sarajevo 1908, str. 551 (zapisao Lj. Kuba u Konjici u Hercegovini. — Vidi i članak S. Banovića u Zborniku za nar. život i običaje XXVII, 1929, str. 74—76).

⁵⁷ *Olinko Delorko*, Zlatna jabuka. Hrvatske narodne balade i romance, knj. II, Zagreb 1956, br. 54. — Vidi i moj članak: Narodne pjesme u rukopisnom zborniku Balda Glavića (Zbornik za narodni život i običaje, knj. 40, Zagreb 1962), str. 64—65.

i crvenim...⁵⁸, dok daljim svojim tokom napominje Vukovu pjesmu iz okolice Dubrovnika nazvanu »Cijena prstena«.⁵⁹

Pjesma br. 11 (Pod nebom ljepše ptice ni nego li soko sivoper...) sa slikom sokola koji se vije visoko pod oblak, a zatim se spušta nisko prema lijepoj djevojci, bliska je nekim narodnim pjesmama, diskretno lascivnim, iz istoga kraja koje govore o sokolu što se visoko nad djevojačkim kolom »vije više, pada niže«, da bi djevojci upao u njedra; pjesme se slažu među sobom i osmeračkim metrom, premda donekle različitim.⁶⁰

Spomenut ću još neke opće dodire pjesama »na narodnu« s narodnima. Pjesma s početnim stihom »Djevojka je ružu brala...« (br. 3) podsjeća u širem tematskom šmislju na poznatu našu narodnu pjesmu o djevojci koja se protivila Suncu⁶¹, a po kompoziciji odgovara tipu brojalice. Pjesma »Rode moj, moj dobri rode« (br. 7) bliska je, osobito svojim prvim dijelom, strukturi bugarštica, dok bi pjesma »Prilijepa djevojka od roda pobjegla« (br. 10) mogla biti svatovska počašnica (obje su pjesme poetski izvanredno uspjele).

Poslije ove opsežne digresije u kojoj su pjesme »na narodnu« uklopljene u krug hrvatskosrpske narodne lirike i povezane sa svojim poznatijim varijantama, možemo se vratiti Maranovu članku. Bez te digresije, naša bi analiza njegova članka morala biti opširna a ostala bi ipak apstraktna i uopćena i ne bi mogla uvjerljivo predočiti karakteristike njegova metodskog postupka.

Maranova je osnovna misao u tome da su pjesme spjevane »na narodnu« ušle u Ranjinin Zbornik iz talijanske narodne i pisane umjetničke poezije, a odatle se proširile dalje u hrvatskosrpsku narodnu liriku. (Svih dvanaest pjesama uzima on kao cjelinu iz istoga, Ranjinina izvora, ne osvrćući se, dakle, na Rešetarovu korekciju.) Da bi dokazao svoju tezu, zadržava se pisac opširno na pjesmama br. 12 i br. 8 (»Ela dušo kokorušo« i puštanje vijenca niz Dunav). S mnogo mara navodi djeliće narodnih pjesama iz svih krajeva Italije u kojima dvoje zaljubljenih govori o pranju, o sapunu, o sušenju na suncu i sl. — ali sve to u sasvim drukčijem kontekstu i intonaciji bez traga metafore i poante iz naše pjesme. Opširno prikazuje talijanske pjesme s motivom djevojačkog darivanja cvijeća i vijenaca dragom i siguran je da pjesma »na narodnu« o vijencu puštenom niz Dunav potječe baš odatle, ne primjećujući da su te sličnosti sasvim općenite i neodređene (pa mu se čini osobito značajnom i jedna toskanska ljubavna pjesma u kojoj djevojka šalje pozdrav dragome po vodi).

U jednoj talijanskoj pjesmi djevojka otrgne vršak bosiljka za dragoga pa u tome pisac vidi neoboriv dokaz talijanskog utjecaja na analogni detalj u pjesmi »na narodnu«.

⁵⁸ Karadžić, o. c., I, br. 92.

⁵⁹ Ibid., br. 586.

⁶⁰ Zbornik za nar. život i običaje, 40, str. 65—66. — Vidi i: Karadžić, o. c., I, br. 571 (ima sličnosti i s pjesmom iz XVI st. »A ti divojko šegljiva«); Hrv. nar. pjesme, VII, br. 370 (sa Šipana. U bilješci navedeno nekoliko varijanata iz različitih krajeva).

⁶¹ Karadžić, o. c., I, br. 416 i dr.

»Želja ljubavnikova da se obrati u pticu da bi dostigao dragu, također je talijanskoga porijekla.« Ne bi imalo smisla da se sada navode primjeri hrvatskosrpskih pjesama u kojima dragi želi da postane ptica, i to baš soko kao i u pjesmi »na narodnu« br. 11 — jer se takvom općom usporodbom, s tim univerzalnim poetskim motivom, ne bi o toj pjesmi reklo ništa. Slično je i sa slikom djevojke što spava u cvijeću i među slavujima koji je bude, što sve nalazimo i u našoj, i ne samo našoj narodnoj lirici.

Već smo prije kazali da se u nekim pjesmama koje opisuju žensku ljepotu i tužbu zaljubljenoga osjeća i utjecaj talijanske poezije onoga doba na autore pjesama iz Ranjinina Zbornika i da se baš po tim momentima te pjesme »na narodnu« odvajaju od pravih narodnih. Maran ne primjećuje tu distinkciju i ne traži eventualne konkretne uzore u djelima suvremenih talijanskih autora koji su mogli utjecati na poeziju dubrovačkih pjesnika, pa tako posredno i na njihove pjesme »na narodnu«, nego bez pravog sistema i kriterija nabraja najrazličnije primjere talijanskih pučkih i literarnih pjesama s opisima djevojačke ljepote.

»U Italiji je ženska kosa od velikog značenja za žensku ljepotu« ... »Ovo su primjeri u kojima se, u talijanskoj narodnoj poeziji, govori o očima i njihovu odlučujućem utjecaju na buđenje i rasplamsavanje ljubavnih osjećaja«. I tako Maran, čini se, sasvim ozbiljno misli da postoje takve lirike negdje u svijetu u kojima ljepota ženske kose i očiju kao motiv pjesničke inspiracije nije prisutna. Impresioniran je i formulom o bijelom licu koje je »rajem gojeno« iz pjesme br. 4, pa donosi pregršt epiteta o rajskoj ljepoti iz talijanske pisane i narodne poezije. U našim narodnim pjesmama susreće se također po koja analogija, ali ovaj primjer pripada po svome tonu dalekim odjecima Petrarkine poezije u dubrovačkom umjetničkom pjesništvu; a da je autor zavirio i u ostale pjesme Zbornika, osim onih dvanaest pjesama »na narodnu«, što se smjelo očekivati, naišao bi na »rajsko ličće«, »rajski ures«, »slavu od rajске ljepotnu«, »rajsku milos'« itd. (pjesme br. 599, 614, 615, 622, 625, 627, 637 i dr. 2. izdanja) pa bi vidio u kojem smjeru treba tražiti izvore.

I tako, navođenjem samih općih mjesta, za pravu komparaciju neupotrebljivih (što su već zapazili Švelec i Ravlić), došao je Maran do zaključka da pjesme »na narodnu« potječu iz talijanske narodne poezije. Adekvatnih paralela iz hrvatskosrpske narodne poezije Maran ne pozna, a jedine dvije pjesme što ih je našao u Vukovoj zbirci (»Pranje bez vode i bez sapuna« i »Smiljana i vijenac«) pročitao je tako površno da je lađa srca, bez podloge u Vukovoj zbirci, mogao ustvrditi kako su one zapisane u dubrovačkom kraju. I baš taj neosnovan podatak glavni je argument kojim autor potkrepljuje svoju tezu vodilju: »Ali neka se ne zaboravi da je srpskohrvatske pjesme koje sličie lirskim pjesmama 'spjevanim na narodnu' Vuk skupio upravo u dubrovačkom kraju, otvorenom i podložnom najrazličitijim i mnogostrukim utjecajima talijanske kulture i civilizacije ... «; a odatle bi se moglo zaključiti dalje da su »i druge lirske pjesme što ih je Vuk skupio u Dalmaciji potekle od učene i pučke poezije talijanske«. »Čini mi se da će se sada srušiti teza kritičara i historičara srpskohrvatske literature koji su čar pjesama 'spjevanih na narodnu'

htjeli tumačiti kao zavičajnu originalnost, blisku domaćoj narodnoj muzi. Mislim da spomenutim pjesmama, naprotiv, treba tražiti direktnu talijansku inspiraciju.«

I svi ovi dalekosežni zaključci na temelju nepoznavanja jedne narodne poezije o kojoj se piše, neosnovane informacije o provenijenciji dvaju tekstova te pomanjkanja sluha za odvajanje istinskih dodira i srodnosti među pjesmama od onih posve općih i za problem irelevantnih analogija. Sve to, napokon, zbog toga što u podtekstu rasprave ruje crv netolerancije i glad prisvajanja.

Pitanje istinskih kontakata među našom i talijanskom narodnom književnošću u primorskom području još je gotovo nezaorana brazda. Moguće je da pjesme »na narodnu« sadrže neke elemente zajedničke s talijanskom narodnom poezijom, pa i preuzete od nje. Na tom području ozbiljan i suvremen komparativni studij narodne književnosti ima mnogo toga tek da otkrije. Maranov tekst (»documentatissimo e documentario«) nije otkrio ništa. Poput Cronije, i Maran se za svoje izvode poslužio baš onim aspektom komparativistike koji, po Žirmunskom, kako je već rečeno, povezuje činjenice na osnovu vanjskih, katkada realnih a često prividnih sličnosti i svaku podudarnost objašnjava mehanički shvaćenim utjecajem.

III

Prikazali smo nekoliko novijih radova, veoma različitih među sobom, a povezanih ipak važnom okolnošću što se svaki na svoj način obraća komparativnim pristupom hrvatskosrpskoj narodnoj književnosti.

Pitanja komparativnog proučavanja književnosti, posebno i narodne, pobuđuju u posljednje vrijeme sve veći interes. Među jugoslavenskim folkloristima nije još potpuno raščišćen nesporazum o biti komparativnih istraživanja. Za njihovu realizaciju koja bi udovoljila suvremenim znanstvenim potrebama, kojoj bi, dakle, svrha bila da ustanovi opće zakonitosti i zajedničke fenomene u životu narodnih književnosti, putove i domete pozajmica, konkretne oblike zajedničkih folklornih tradicija kod nekoliko naroda, regionalne osebujne izmjene i stvaralačke prerade koje nastaju u toku migracija sižea i motiva, kao i formula i ostalih izražajnih sredstava itd., prijeko su potrebne veoma opsežne predradnje; tek uz sistematski sređenu i klasificiranu građu mogu se ostvariti pouzdana i potpuna komparativna proučavanja.

Radovi što smo ih ovdje prikazali, pa i oni najvredniji i najznačajniji, što krče putove modernoj znanstvenoj komparativistici, nisu mogli izbjeci stanovitim slabostima koje proizlaze iz nepotpunog poznavanja građe. Sada, poslije analize većeg broja komparativnih radova, uza sve fundamentalne razlike među njima, pokazalo se da se u toj tački ipak svi dodiruju, uz važnu razliku što se u jednim slučajevima radi o manjim i objektivno, bar za sada, neizbježnim pogreškama u detalju, a u drugima o jednom stavu koji, reklo bi se, zazire od svestranog i temeljitog upoznavanja građe.

Ali jedno je sigurno: kada bi sva osnovna građa o našim narodnim pjesmama i pripovijetkama bila sređena u dobro redigiranim i svakom istraživaču dostupnim priručnicima, nitko ne bi mogao, pišući o našoj narodnoj književnosti, proći mimo podatke iz tih priručnika. Oni su prijeko potrebni ne samo radi ozbiljnih istraživanja nego i zato da spriječe nekontrolirane improvizacije.

Komparativni naučni radovi o narodnoj književnosti zaista ne treba da se sastoje iz nabiranja i opisivanja građe, što je u našoj literaturi bio do sada tako čest slučaj. Ali oni **moraju raspolagati** tom građom; za svako poredbeno istraživanje građa je polazna tačka.

Stoga bi se ovo izlaganje moglo završiti jednim praktičkim apelom: naponi koji su se do sada kod nas poduzimali oko sistematskog razvrstavanja građe naše narodne književnosti ostvaruju se manje ili više uspješno samo jednim dijelom (npr. posao oko katalogizacije tipova hrvatsko-srpskih narodnih pripovijedaka), dok drugi pokušaji koordiniranog rada u okviru cijele države ostaju gotovo na mrtvoj tački — kao npr. tako potreban pothvat oko katalogizacije tipova i motiva naših narodnih pjesama — ne samo zbog ne malenih objektivnih poteškoća nego velikim dijelom i zbog nerazumijevanja, zbog toga što se taj posao gleda kao neko pozitivističko sitničarenje, kao uzmicanje pred krupnijim problemima, umjesto da se shvati kako je on potreban baš zato da autori ne bi »sitničarili« i bespotrebno tratili snage ondje gdje zaista treba da raspravljaju o problemima.

Dokle god ne budemo imali sistematskih i kritičkih izdanja svih važnijih naših zbirki, a u formi katalogâ prikazanu cjelokupnu štampanu i rukopisnu građu (najprije s tipovima sižeâ, a s vremenom i preglede motiva, realija, ličnih i geografskih imena, epiteta, uvodnih i završnih formula te ostalih stalnih izričaja itd.), morat ćemo se miriti s time da se za svako komparativno (i ne samo komparativno) proučavanje naše folklorne građe bez potrebe trati golema energija oko prikupljanja podataka, s rezultatom koji ipak ostaje nepotpun i u koječemu neprecizan, a s druge pak strane da se u svjetskim poredbenim studijama naša građa ili mimoilazi ili da se bez mnogo ustručavanja neadekvatno interpretira.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE KROATISCH-SERBISCHE VOLKSDICHTUNG IM LICHT E EINIGER VERGLEICHENDER FORSCHUNGEN

In den letzten Jahren wurden mehrere Abhandlungen veröffentlicht, die von vergleichenden Forschungs-Aspekten ausgehend, auch die kroatisch-serbische Volksdichtung behandeln. Der Verfasser hat zwischen diesen einige bedeutendere bzw. charakteristische Arbeiten ausgewählt und durch Analyse ihrer Behandlung der kroatisch-serbischen Volksdichtung versucht abzuschätzen ob und in welcher Weise diese methodischen Verfahren zu tieferem Verständnis dieses literarischen Materials beigetragen haben.

Im ersten Teil der Abhandlung ist die Rede von den Arbeiten der sowjetischen Wissenschaftler, die speziell wichtig sind auch schon deshalb, weil in der UdSSR vergleichende Forschungen durch eine längere Reihe von Jahren verworfen wurden, während man ihnen in neuerer Zeit grosse Geltung beimisst, die jedenfalls auf

ganz anderer Basis beruht als alle bisherigen. Diese neue komparative Betrachtung fand ihren Ausdruck speziell in den Arbeiten des hervorragenden sowjetischen Forschers V. Žirmunsky, der sich für ein solches komparatives Forschen einsetzt, das die spezifischen Züge der verglichenen Erscheinungen nicht verwerfen wird; er unterscheidet zwischen geschichtlich-typologischer und geschichtlich-genetischer Komparation, sowie dem Komparieren von verwandten Erscheinungen die infolge von Kultur-Kontakten entstehen. In dieser Abhandlung ist die Rede von seinem Bericht auf dem IV. Internationalen Slawisten-Kongress (1958), wo auch von der südslawischen epischen Poesie reichlich die Rede war. Der Verfasser akzeptiert Žirmunskys Bestimmung der geschichtlich bedingten typologischen Verwandtschaften zwischen den Epiken voneinander sehr entfernter Völker, aber er verweist auch auf die Schwierigkeiten die bei dieser Arbeit auftauchen bei den Analysen des konkreten epischen Materials so zahlreicher Völker, und bemerkt, in Verbindung mit der Darstellung der kroatisch-serbischen Epik, dass man das nationale Pathos, das aus der späten Aufzeichnungszeit der Gedichte stammt, nicht der alten feudalen Epoche zuschreiben sollte, die in diesen Gesängen auftritt — wodurch sich gleichzeitig auch Schlussfolgerungen über gewisse typologische Verwandtschaften ändern. Weiters spricht der Verfasser von der Notwendigkeit vergleichender Erforschung der Typologie der künstlerischen Form (auf was A. N. Robinson aufmerksam machte und womit sich speziell auch P. G. Bogatyřev befasste). Bezüglich der Abhandlung N. I. Kravcov's die der geschichtlich-vergleichenden Erforschung der slawischen Epik gewidmet ist und in der alle wichtigeren Fragen aus dieser Domäne synthetisch angeführt werden, macht der Verfasser die Einwendung dass des Autors Zutritt zu diesen Erscheinungen etwas zu schematisch sei. Dieser Schematismus macht sich bemerkbar bei der nationalen Abgrenzung der jeweiligen Epiken, besonders aber bei der allgemeinen Einteilung der epischen Gedichte der slawischen Völker in zwei abgesonderte und formverschiedene Grundgruppen: die »Bylinen« und Heldenlieder als ältere Schicht, und als neuere hingegen die »Damen« und die geschichtlichen und Haiduckenlieder. Eine solche Einstellung kann sich nämlich nicht auf die kroatisch-serbische Epik beziehen, zum Unterschied von der russischen, ukrainischen und bulgarischen. Bei der modernen und erst in ihren Anfängen sich befindenden geschichtlich-komparativen Forschung müsste das Material selber zu breiteren Schlussfolgerungen verleiten, und man dürfte es nicht gewissen apriorischen Thesen anpassen.

Im zweiten Teil der Studie ist die Rede von zwei Abhandlungen italienischer Autoren, A. Cronia und G. Maran, die sich beide mit den Berührungen zwischen der kroatisch-serbischen Volksdichtung und der italienischen Literatur befassen. A. Cronia betrachtet das kroatisch-serbische epische Gedicht von der spitzfindigen treuen Frau, die den Verführer, mit dem ihr Mann diesbezüglich eine Wette eingegangen war, listig täuscht und ihm anstelle ihrer selbst, die Dienstmagd unter-schiebt, als Frucht des literarischen Einflusses von Boccaccios Novelle von Bernabo aus Genua. Der Verfasser weist dahin dass Cronia zu diesem Beschluss gekommen ist auf Grund allgemeiner, abstrakter Ähnlichkeiten, ohne Vertiefung in den Gegenstand seiner Abhandlung und auf Grund seiner apriorischen These von dem dominanten italienischen Einfluss auf die gesamte dalmatinische Kultur, ohne das reiche Material und die Literatur über dieses Thema zu konsultieren, wie z. B. die Arbeiten T. Maretić's und P. Popović's und z. T. Veselovsky's, wie auch die zahlreichen kroatisch-serbischen, sowie die übrigen europäischen Varianten desselben Liedes (neben den einzigen zwei serbo-kroatischen Texten die er anführte), weiters vernachlässigte er die europäischen mündlichen Prosa-Überlieferungen, deren Sujet adäquat ist der Novelle Boccaccios (AaTh 882); er bemerkte auch nicht die elementaren Unterschiede im Sujet, der Struktur, Idee und Intonation zwischen dem epischen Gedicht und Boccaccios Novelle. Ohne einen solchen studiosen Zutritt zu diesem Thema, mussten die Schlussfolgerungen von einer eventuellen Entlehnung notwendigerweise unbegründet bleiben.

In der Abhandlung G. Maran's ist die Rede von einer Gruppe von Liedern die »im Volkston« gedichtet sind und die sich in einer handschriftlichen Sammlung mit den Liedern der Dubrovniker Dichter Š. Menčetić und Đ. Držić (XV. Jh.) fanden und, nach Meinung aller bisherigen Forscher, beginnend mit Jagić, nur unbedeutend umstilisierte kroatisch-serbische Volkslieder vorstellen. Maran, hingegen, be-

weist — unter Cronias Unterstützung — dass diese Annahme falsch sei und dass es sich um direkte Wiederhülle italienischer Volks- und Kunstpoesie handle.

Vor der Besprechung von Maran's Abhandlung, bringt der Verfasser eine eingehende Analyse der erwähnten Gedichte mit Rücksicht auf ihren Stil, die Diktion und die Motive, und zeigt anhand von konkreten Beispielen, wie tief organisch sie verwachsen sind mit der gesamten kroatisch-serbischen Volkspoese, ja sogar mit einigen uralten Bräuchen, wie auch dass sie grossenteils wortgetreue Zitate weitverbreiteter Volkslieder sind, andererseits hingegen enthalten sie auch Spuren des Einflusses petrarkistischer Poesie, was der literarischen Stilisierung der Dubrovniker Dichter zuzuschreiben ist. In den folgenden Ausführungen bespricht der Verfasser dann Maran's Abhandlung und weist darauf hin dass diesem das gesamte eben erwähnte Material unbekannt geblieben war und dass er die einzigen zwei analogen Volkslieder aus Vuk's Sammlung die er anführt, mit falscher Anführung ihrer Provenienz zitiert hat, und gerade auf Grund dieser Anführungen fundierte er den Bau seiner Schlussfolgerungen. Gleichzeitig hat Maran eine grosse Menge von Beispielen aus der italienischen Kunst- und Volkspoese angeführt, die die Quellen der Gedichte »im Volkston« sein sollen, aber diese Ähnlichkeiten sind so allgemein und gemeinsam den Poesien vieler Völker, dass man sie nicht als ernsthafte Argumente betrachten kann.

Der Verfasser beschliesst seine Betrachtung mit der Konstatierung, dass beide soeben beschriebenen Arbeiten (Cronia's und Maran's) in jenem komparativ-methodischen Verfahren verfasst sind, auf welches sich Žirmunskys Worte beziehen: »... Zusammenstellung von Fakten der Literatur oder der Folklore auf Grund einer rein äusserlichen, realen oder oft auch scheinbaren Ähnlichkeit, die Erklärung einer jeden Übereinstimmung durch eine rein mechanisch aufgefasste Beeinflussung«.

Abschliessend spricht der Verfasser von der urgenten Notwendigkeit allseitiger Systematisierung des kroatisch-serbischen Folklore-Materials, was die notwendige Voraussetzung ist für jedwede erfolgreiche komparative Forschung.

(Preveo Stj. Stepanov)